

छत्रपती शिवाजी

डॉ. वर्षा कामत

4872
H-2 Dev
VAR

Mani
by script
D-Monograph

छत्रपति शिवाजी

(चरीत्र)

डॉ. वर्षा वि. कामत

अपुर्बाय प्रकाशन

वळवय गोंय

CHHATRAPATI SHIVAJI

Biography by

Dr. Varsha Kamat

प्रकाशन क्र. 67

© डॉ. वर्षा वि. कामत

(हॉलिवुड)

पयली उजवाडावणी :

2004

अक्षर जुळणी

बिम्ब प्रकाशन

मुखचित्र आनी भितरलीं चित्रां :

गिरीश बोरकार

4892
H → Dev
VAR

छापणावळ :

हिरू नारायण नायक

रूतू ऑफसेट, वळवय गोंय

प्रकाशक

अपुरबाय प्रकाशन, वळवय

403 401, फोंडें गोंय. फोन : 2340210

e-mail : apurbai@sancharnet.in

मोल : रू. 20 /-

ISBN - 81 - 864 88-67-7

गोंय सरकारच्या बालक वर्स (2003) येवजणेखाला गोवा कोंकणी अकादेमीक मेळिल्ल्या खासा अनुदानांतल्यान हें पुस्तक 50% अर्थीक पालवांतल्यान छापलां.

चिन्ताशी निपटस

हैं म्हजें पयलें वयलें पुस्तक

म्हजो सर्गेस्त बाबा 'दोतोर'

(रोहिदास प्रभू चोडणेकार)

आनी

म्हजी आवय

'ताई' (सुलोचना) हांकां...

मायेमोगान ओंपतां.

- बर्खा

छत्रपति शिवाजी

एका माणकुल्या शिवासनाचेर एक सान पूण शिटूक भुरगो बसून आसा. तागेल्या शिपायांनी रांड्रे गांवच्या पाटलाक धरून बांदून हाडला. त्या घमेंडी पाटलान घोव नाशिल्ले एके बायलेक त्रास दिल्लो, पिडापीड केल्ली. आवयबापूय नाशिल्ल्यांची आनीक दुबळ्यां लोकांची राखण करप हें ह्या बुदवंत भुरग्याचें व्हडलें काम आसलें. पाटील मोठो गर्विष्ठ आशिल्ल्यान ताका दिशिल्लें, हो पोर आनी आपणाक धरतलो आनी आपली कसली खबर घेतलो ? पूण ताका खरेंच धरिल्लो. घोंसभर मिशो आनी येदें मोठें आंग आशिल्ल्या त्या पाटलाक दरबारांत हाडून ताची फावो ते भशेन चवकशी जाली आनी ताणें गुन्यांव केला हें उक्ताडाक आयलें.

इतल्यान त्या भुरग्या राजकुंवरेन आपणाल्या खणखणीत, मोठ्या उतरांनी त्या घमेंडी पाटलाचे हात पांय कातरपाची ख्यास्त दिली. राजकुंवराची ती न्यायनिष्ठा पळोवन थंय आशिल्ले सगळे लोक अजापले. तांकां अजापूच न्हय तर खूप खोस भोगली. ते आपापसांत उलोवंक लागले, वाखाणपाक लागले, “आवयस! आमगेलो हो राजकुंवर कितलो म्हूण न्यायमोगी ! आडांग्याचो ताका मात्तय भंय दिसना. तो

दुबळ्या लोकांक आलाशिरो दिता; दुखेस्त - पिडेस्तांची राखण करता; तशें ताणें व्रत घेतलां - सगळ्या बायलमनशांक तो आवयचो भोवमान दिता. व्हड जातकच तो राज्याची तर राखण करतलोच पूण धर्माची लेगीत राखण करतलो. आमी सगळे ताचे सांगाती जावंया.”

इतलो न्यायी, बुदवंत आनी शिटूक राजकुंवर शिवाजीबगर कोण आसूं येता? हय, तो शिवाजीच आसलो. त्या वेळार ताका फकत चौदा वर्सां आसलीं. तागेलें राज्य म्हळ्यार एक माणकुली जागीर आसली. पुणे आनी हे वटेनचीं आनी ते वटेनचीं कांय गांवां हींच त्या राज्यांत आसपावतालीं. तागेलो बापूय शहाजी राजे बिजापूरच्या सुलतानाचो सरदार आसलो. बापायन पयलींच वळखिल्लें, आपणालो पूत खूप वेगळो आनी बुदवंत आसा. तो कोणाकूच भियेंना, शिवापरसय शूर

आसा आनी कोणां मुखार मान बागोवपी न्हय असो स्वाभिमानी आसा. पुताचे हे गूण पळोवन शहाजीक खूपच खोस भोगताली. शिवाजीच्या गुणांची पारख ताणें आपल्या अणभवांतल्यानूच केल्ली.

एक दीस शहाजी राजे आपल्या पुताक घेवन बिजापूरच्या दरबारांत गेल्ले. तेन्ना तो बारा वर्सांचो आसूंये. दरबारांत भितर सरतकीर शहाजी राजान तीन वेळां वाकून बादशहाक सलाम केलो. मागीर ताणीं आपल्या पुताक सांगलें, 'पुता, बादशहाक सलाम कर.' पूण हे 55 शिवाजीन आपणाली मान मात लेगीत बागयली ना. तो चार पावलां फाटीं सरलो. ताच्या दोळ्यांत एक वेगळोच हावेस दिसपाक लागलो. भायल्या सत्ताधाऱ्यांमुखार मान न बागोवपाचो ताचो निर्धार ताचे नदरेंत दिसतालो. शिवाभशेन निर्भिडपणान, तालार पावलां वडयत ताठ मानेन शिवाजी निमणो त्या दरबारांतल्यान भायर सरलो.

बिजापूरच्या बादशहाच्या दरबारांत आयजमेरेन कोणेच अशे

तरेन वागपाची धिटाय दाखोवंक नासली. म्हूण त्या सान भुरग्याची वागणूक पळोवन सगळे अजापिल्ले.

आपल्या भुरग्याचे असले वागणुकेचो शहाजी राजांक राग आयलो काय? केन्नाच ना. परतें तांकां मनांतल्यान खोस भोगली. आपली अपूर्ण इत्सा हो पूत पुराय करतलो हाचेर तांचो विश्वास बसलो. ताणीं ताका आर्शिवादासयत पुण्याक धाडलो.

हे असले गूण इतल्या ल्हानपणांत शिवार्जीत कशे रिगले? इतलें शौर्य, धिटाय, आवयभुंयेविशीं मोग आनी धर्माविशीं निश्ठा ह्यो सगळ्यो गजाली तो खंयच्यान शिकलो काय? ह्या सगळ्या बऱ्या गुणांचीं बियां ताचे आवयन जिजाबायन तागेल्या काळजांत रोयलीं. तो जेन्ना ल्हान आसलो तेन्नाच्यान जिजाबाय ताका रामायणांतल्यो, महाभारतांतल्यो आनी पुराणांतल्या हेर विरांच्यो तशेंच साधू संतांच्यो काणयो सांगताली. असल्या व्हड मनशांच्यो धाडसाच्यो काणयो आयकून आयकून आपूणय बी राम, कृष्ण, भीम, अर्जून हांचेभशेन जावंचें अशें शिवाजीक खूप दिसतालें. तातूंत आनी भर म्हळ्यार ताका दादोजी कोंडदेवा सारके गुरू लाबिल्ले.

लागशिल्ल्या कर्नाटक प्रांताक एका तेंपार विजयनगराचें गिरेस्त हिन्दू साम्राज्य नावाजिल्लें. त्या राजांच्या शौर्याच्या काणयांनी शिवाजीक प्रेरणा दिली आनी फुडाराक वावर करपाची वाट दाखयली.

स्वराज्य निर्माण करपाखातीर तांकां कितलेशेच किल्ले बांदचे पडले आनी ते आपणाकडेन दवरपाखातीर झगडचें पडलें. तांगेलो जल्मय बी योगायोगान एका किल्ल्याचेरूच जाल्लो. सोळा वर्सांचो आसतनाच ताणें तोरणागड जिंकून स्वराज्याचें दबाज्यान उक्तावण केलें. त्या किल्ल्याचेर भगवो बावटो नेटान उबूंक लागलो. हो गड म्हळ्यार जणू स्वराज्याची बुन्यादच आसली. देखून शिवाजीन ताची बरी करून बांदणी

करपाची ताकीद दिल्ली. जेन्ना किल्ल्याच्यो पडूंक आयिल्ल्यो वण्टी खणटाले तेन्ना थंय लिपोवन दवरिल्ले भांगराचे हांडे मेळ्ळे. जणूकाय ती स्वराज्या खातीर मेळिल्ली देणगीच आसली. अजाप अशें, तीं चकचकीत भांगराचीं पवनां पळोवन लेगीत त्या खणपी कामगारांच्या मनांत थोडो लेगीत मोह जालो ना. भांगरान भरिल्ले ते कळशे ताणीं आशिल्ले तशे भायर काडले आनी तशाच्या तशे शिवाजीकडेन व्हरून दिले. ही गिरेस्तकाय स्वराज्याखातीर झगडूंकच मेळ्ळ्या आनी आपणें तिका हात लावंक फावना अशें तांकां दिसलें.

उपरांत शिवाजीन एका फाटल्यान एक किल्ले घेवपाक सुरू केलें. ह्यो बातम्यो बिजापूरच्या बादशहा कडेन पावल्यो. शिवाजीक चिड्डोवन उडोवपाखातीर बादशहान एक वायट काम केलें. ताणें कपटान शहाजी राजांक धरले आनी तांचो कांयच गुन्यांव नासतना तांकां बंदखणींत उडयले. शहाजीचे हाल हाल करून तांकां जिवो मारतले

अशो वावड्यो सगळ्याक पावल्यो.

ही खबर शिवाजीक कळतकीर ताजेर आकांत आयलो. स्वराज्य घेवन नवें पर्व सुरू केल्ल्याची खोस मातये भरवण जाली. आवय जिजाबायचें काळीज फुटपाची वेळ आयली. स्वताचें मरण मुखार येवन रावलां आनी आपणालें मंगळसूत्र ओडटा अशें तिका दिसपाक लागलें.

अशें म्हणटात, संकश्ट येतना एकोडें येना. एका फाटोफाट एक येत रावता. हे प्रमाण आनी एक आकांताची खबर तेन्नाच आयकूंक आयली. ती म्हळ्यार फत्तेखान नांवाचो बिजापूर दरबारातलो एक शूर सरदार व्हडलें सैन्य घेवन शिवाजीक बुध्द शिकोवपाक म्हण भायर सरला. बिजापूरचो दुसरो फरादखान नांवाचो सरदार शिवाजीचो व्हडलो भाव संभाजी हाचेर घुरी घालपाक भायर सरला म्हणपाची आनीक एक खबर आसली. शिवाजीन आपलो उद्योग सोडून दिवन शरण येवंचें हें ताचे फाटलें कारण आसलें. शस्त्र सकल दवरिनासतना लढाय केली तर शहाजी राजांच्या जिवाक भंय आसलो. कितें करूं कितें नाका हे चिंतेन शिवाजी महाराज आसतना, फक्त चौदा वर्सांची आशिल्ली तांगेली घरकान्न सईबाय तांचे सर्री आयली आनी म्हणूंक लागली, 'इतल्या सोप्या प्रश्नाची इतली चिंता कित्याक करूंक जाय? पयलीं बापायक सोडोवन हाडूंक जाय. ताचे बरोबर स्वतंत्रताय राखूंक जाय. आपणाल्या दुस्मानाबरोबर लडाय करून तांकां नाच्च करून उडोवंक जाय.' शिवाजी राजांची बायल तांकां सोबता तशीच आसली, आनी खऱ्या अर्थान ती तांगेली सहधर्म चारिणी आसली.

शिवाजी महाराजांनी आपणाली येवजण पक्की केली. लागसारच बिजापूरकारांचो पूरंदर नांवाचो किल्लो आसलो. थंयच्या किल्लेदाराक महाराजांनी म्होंवाळ उतरांनी आपणाकडेन वश करून

घेतलो. ह्या किल्ल्याचेर ताणीं आपणाली ल्हानशी सेना जमयली. ह्या किल्ल्याचो आदार घेवन शिवार्जीचे शिपाय फत्तेखानाक सामकार गेले. स्वतंत्रतायेच्या झुजांतली ही पयली मोटी लडाय आसली. महाराजांचें सैन्य इतलें उमेदीन झुजलें, फत्तेखानाक पळपाक भूंय उणी पडली. थंय संभाजीनय फरादखानाचें कमर मोडलें.

अशे तरेन लढायो तर जिकल्यो पूण बापायची सुटका कशी जातली? ही चिंता सतायता आसतनाच एक कल्पना महाराजांचे तकलेंत जोगलाभशेन चकचकली. तांगेली बुद्दी तांगेल्या तलवारीचे धारेसारखीच आसली. त्या दिसांनी दिल्लीक शाहजहान बादशाह राज्य करतालो. महाराजांनी शाहजहानाक चीट बरयली. ‘म्हज्या बापायक बिजापूरच्या सुलतानान बंदखणींत वडयला. खरें सांगचें जाल्यार आमकां दोगांकूय, बापूय पुताक तुमची सेवा करपाची उमेद आसा. देखून म्हगेलो बापूय बंदखणींतल्यान भायर येतकीच आमी तुमचे सेवेंत येतले.’

शिवाजीन शाहजहानाकडेन एकवट सादपाक केलां हें कळटकीच बिजापूरचो बादशाह भिलो. दिल्लीचो राजा आपणाचेर घुरी घालपाखातीर कांय ना कांय निमित्तां सोदीत आसता, हें निमित्त करून जर ताणें आपणाचेर घुरी घाली तर आपणाली कितें गत जातली, हो विचार मनांत हाडून बिजापूरच्या बादशहान शहाजीक मोठ्या भोवमानान बंदखणींतल्यान भायर काडले. अशे तरेन पराक्रम आनी चाणक्यनिती वापरून शिवाजीन स्वराज्याचेर आयिल्लें संकट पयस केलें.

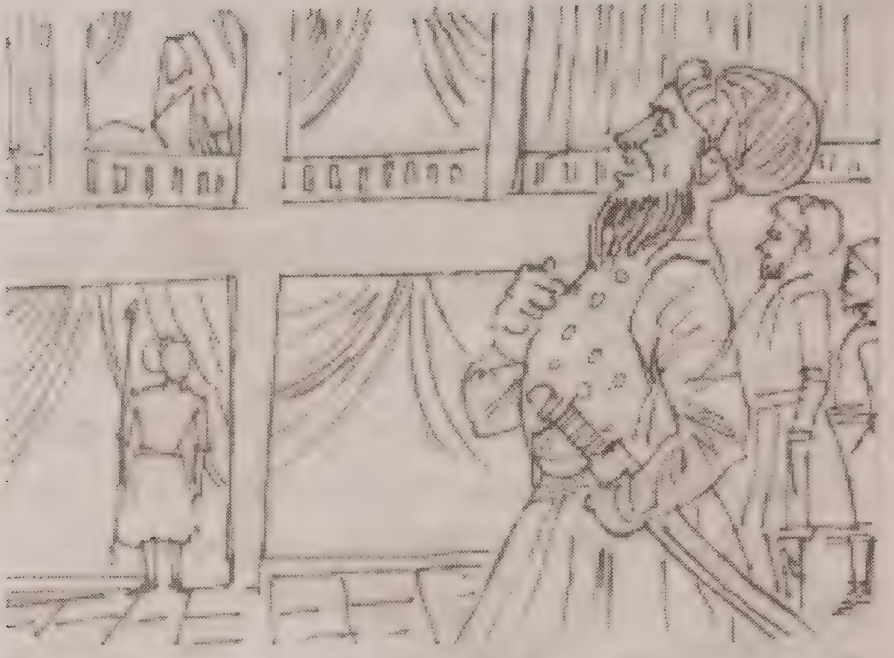
शिवाजी अठ्ठावीस वर्सांचो आसलो तेन्ना कोंडाणा, पुरंदर, कल्याण ह्या सारख्या चाळीस किल्ल्यांचेर स्वराज्याचो बावटो उबतालो. ह्याच सुमाराक इंग्रज, पोर्तुगीज आनी हेर कांय भायल्या देशांतल्या वैपारांनी भारताचे पश्चिम दर्या देगेर पांय दवरलो. हे भायले सादे आनी सरळ न्हय हाची जाणविकाय शिवाजी महाराजांक जाल्ली. संद मेळत

जाल्यार सगळो देश हे गिळटले हाचीय कल्पना शिवाजी महाराजांक आयिल्ली.

ते खातीर दर्या देगेच्या राखणेपासत ताणीं उदकांत गड बांदले आनी सगळीं अवजारां आशिल्लें आरमार उबारलें. भायल्या वेपाऱ्यांच्या हेतूची जाणविकाय दवरून तांचेर हार घालपाखातीर प्रतिकाराची तयारी करून शिवाजी महाराजांनी आपणाले दूरदृष्टीची तांक दाखोवन दिली.

शिवाजीच्या स्वराज्याचें सपन खरें जाता तें पळोवन बिजापूरच्या बादशहाक सामको उतळताप जातालो. शिवाजीन हो किल्लो जिंकलो, शिवाजीन तो किल्लो जिंकलो ह्यो खबरो दर दिसा आयकून आयकून तो बेजार जातालो. बादशहाचे आवयचें नांव आसलें अलिया बेगम. शिवाजीचें नांव लेगीत कोणे घेतल्यार तिका विखाचे बाण मारिल्ल्यावरी

जाताले. तिणें एक दीस भर दरबारांत बारीक - मोठ्या सरदारांमदीं सर्त लायली, 'शिवाजीक जिवो धरून हाडपाची तांक जाका आसा ताणें हो पैजेचो विडो उखलचो.' सगळो दरबार अजापान पळोवंक लागलो. तेन्ना सात फूट उंचायेचो आनी आंगान लांब रूंद असो सरदार अफजल खान मुखार आयलो आनी ताणें तो विडो उखललो. तो एके व्हड पठान सेनेचो फुडारी आसलो. तो जितलो शूर आसलो तितलोच क्रूर आनी कपटीय आसलो. बांदशहान ताचे बरोबर आनीक पंचवीस हजार शूर सैनीक दिले.

अफजलखानान पयलींच घुरी घाली शिवाजी महाराजांचे कुलदेवतेचेर. ती म्हळ्यार तुळजापूरकरीण भवानी. ह्या देवळांत वचून थंयची म्हूर्त तुतयान फोडली. तिचो विध्वंस केलो. मुखार पंढरपुरांतय ताणें हेंच केलें. खानाच्या वायट कर्तुबांच्यो खबरो शिवाजीक दर दिसा मेळटाल्यो. शिवाजी जो मेरेन आपणाल्या दोंगरावेल्या किल्ल्यांत आसा .

तो मेरेन आपणाक ताका हारोवंक येवंचोना हें खानाक खबर आसलें. देवळां फोडून, गायो मारून, बायलांचेर अत्याचार करून शिवाजीक चिडोवंचो. मागीर तो किल्लो सोडून मळार येतलो आनी उपरांत ताका कांय न्ही करून जिकचो असो खानाचो विचार आसलो. शिवाजी महाराज बुदवंत आसले. मळावेले लडायेंत आपूण खानाक हारोवंक शकना हें ताणीं वळखल्लें. म्हूण जावळीच्या दाट रानांत नव्यानूच बांदिल्ल्या प्रतापगडाचेर वचपाचें ताणीं थारायलें. कितेंय करून खानाक प्रतापगडालागसार आपोवंचें आनी थंयच लडाय करची अशें महाराजांनी येवजिलें. ह्याच वेळार भवानीदेवी तांच्या सपनांत आयली आनी “तूं जैतिवंत जातलो” असो आर्शिवाद दिल्ल्याचो ताका भास जालो.

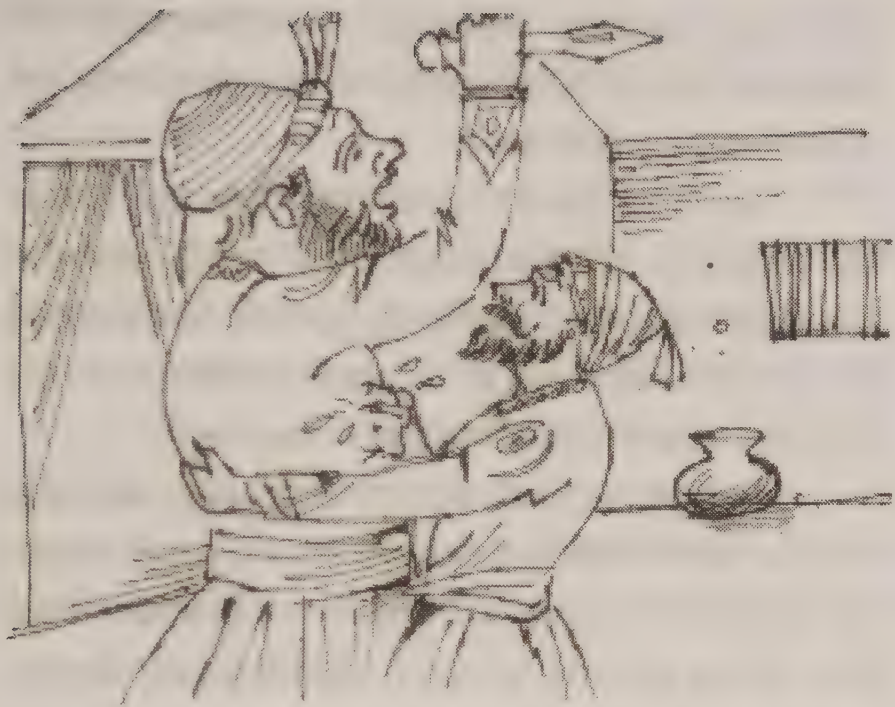
कशेंय करून शिवाजीन प्रतापगडावेल्यान सकल देवून मळार येवंचें हे खातीर अफजलखानान खूप यत्न केले, “खानसायब तुमगेल्या बापायलो आमीग. ते तुमचे बरें मागपी आसा, तुमी सकल येवन तांकां मेळपाक जाय.” अशें म्हणून म्होंवाळ उतरांनी उलोवपी म्हणयान्यांक धाडून पळयलें. ह्या उतरांक शिवाजीनय खानाकडेन आपणालो म्हणयारो धाडलो आनी ताजेकडेन बरीच तुस्त केल्ली एक चिटूय दिली. महाराजांनी तातूंत बरयिल्लें, “हांव तुमकां बापोल्यावरीं भोवमान दितां. तुमी म्हजे सगळे गुन्यांव पोटांत घालचे. तुमी स्वता प्रतापगडाकडेन येवंचें आनी म्हाका व्हरून बादशहाच्या पांयांर घालचें आनी म्हज्या गुन्यांवाखातीर माफी मेळोवन दिवंची.” चिटींतल्या त्या नमळायेच्या आनी म्होंवाळ उतरांनी खान भुल्लुसलो. तातूंत आनी शिवाजील्या म्हणयान्यान खानाच्या शौर्याची बऱ्या उतरांनी तुस्त केली. तशेंच शिवाजीच्या भंयांविशीं फकाणां केलीं. तें सगळें आयकून खान सामको कोमार आयलो.

आपणालें सगळें सैन्य घेवन खान जावळीच्या रानांत आयलो.

प्रतापगडाच्या पांयांकडेन ताणें तळ दिलो. शिवाजी महाराज आनी अफजलखान हांचो दोन मित्रांभशेन मेळ जावंचो अशें म्हणयाच्या वरवीं थारिल्लें. शिवाजी खूपच भियेल्ले आशिल्ल्यान खानान आपणाल्या सांगाताक कोणांकूच हाडचें न्हय, दोगांयनी एकटेच मेळचें, दोगांयनी आपणाले राखणीदार मातशे पयस दवरचे अशें सगळें थरिल्लें.

तांची भेट जावंचे आदले रातीं कोणांक न्हीद पडटली? नेताजी, तानाजी, कान्होजी आनी बाकीचे सगळे शिवाजी महाराजांचे लागींचे सेनापती आपापलें सैन्य घेवन गडावेल्यान सकल देंवले आनी दाट रानांत लिपून बसले. सिनाल जातनाच दुस्मानाचेर घुरी घालपाक ते सामके तयार आसले. गडावेल्यान तोफेचो आवाज जातनाच ताणीं दुस्मानाच्या शिपायांचेर तुटून पडचें आनी तांकां काबार करचें अशी तांकां ताकीद मेळिल्ली.

दीस उजवाडलो. सदांभशेन महाराजांनी न्हावन घेवन ईश्वराची पुजा केली. मागीर ताणीं लोखणाचो टोप आनी चिलखत घालें. तशेंच कमराक एकेवटेन भवानी तलवार खोयली आनी आपणालीं वाधा नाकटां सांगाताक घेतलीं. वयल्यान ताणीं आपणालीं सदां न्हेसचेलीं लुगटां घालीं. मागीर भवानी आवयचें नांव घेत ते गडावेल्यान सकल देंवले आनी खानाक मेळपाक मुखार सरले. मदले देंवतेर माटोव घातिल्लो. थंय ते मेळपाचे आशिल्ले. खानाल्या सैन्याक तळावेल्यान तो माटोव दिसनासलो. महाराजांचे पयलींच खान माटवांत येवन राविल्लो आनी तांगेली वाट पळयत आसलो. महाराजांक पळयतकच तो उठलो आनी मुखार आयलो. एक खीण दोगूय एकमेकांक पळयत रावले. मोगान वेंग मारपाचें नाटक करून “यो शिवाजी राजे” अशें म्हणून खानान आपणाले हात मुखार केले. ती वेंग म्हळ्यार मरणाची वेंग आसली. पूण कोणाचें मरण? महाराज तितलेच उमेदीन मुखार सरले आनी ताणीं

खानाक वेंगायलो. रोकडींच ताणीं आपणालीं वाघा-नाकटां खानाच्या पोटांत तोंपून ताच्यो आंतकड्यो भायर काडल्यो. त्याच वेळार खानान दांत ओंठ चाबीत आपणाल्या कमराक आशिल्ली धारेची सुरी काडली आनी महाराजांच्या बरगड्यांचेर मारली. पूण ती चिलखताचेर खरखरली. खानान धांव मारपाचो यत्न केलो पूण महाराजांनी ताची तकली तलवारीन कातरली.

ती तकली तलवारीच्या तोंकार लावन महाराज बेगीन बेगीन प्रतापगडाचेर पावले. त्याच वेळार किल्ल्यार तोफेचे मळब फुटोवपी आवाज जावंक लागले. शेर्त खानान शिवाजीक धरला आसतलो. ह्या जल्लोशांत आशिल्ले तागेले शिपाय जेवणाचेर बऱ्यापैकी ताव मारताले. इतल्यान चित्यान घुरी घाल्लेभशेन शिवाजीचे शिपाय तांचेर तुटून पडले. देवी तुळजामायचो अपमान ताणीं धुंवून काडलो. खानालें सगळें काबार

जालें. महाराज सगळेवटेन जैतिवंत जाले. शिवाजी महाराजांनी माय जिजाबायक भेट वस्त धाडली. ती कसली वस्तू आसली काय? ती आसली अफजल खानाची तकली.

‘आडांगी आनी कपटी अफजलखानाक पुरून उरपी शिवाजी’ अशी महाराजांची तोखणाय सगळ्या देशांनी पावली. बिजापूरचो बादशहा खूप दुखेस्त जालो आनी निराशेंत बुडून गेलो. शिवाजी महाराज मात जैतान बेभान जाले नात. इल्लिय उसरपत घेनासतना ताणीं त्याच बोवाळांत अदिलशहाचे कितलेशेच किल्ले जिंकून घेतले.

बादशहान आतां सिद्दी जौहाराची वेंचणूक केली आनी ताका सत्तर हजार शिपाय दिवन शिवाजीचेर घुरी घालपाक धाडलो. महाराज तेन्ना पन्हाळगडाचेर आसले. सिद्दी जौहारान त्या किल्ल्याक वेटाळो घालो. इंग्लिश सेनापतीय आपणाल्या तोफखान्यासयत जौहारच्या आदाराक पावलो. दिसानदीस वेटाळो आनीक कडक जातालो. पावस सुरू जातकच वेटाळो ढील जातलो अशी महाराजांची कल्पना आसली पूण ती सामकी चुकीची थरली. त्याच वेळार अदिलशहाचे मागणेक तेंको दिवन दिल्लीच्या मुगल बादशहान शिवाजीक काबार करपाखातीर आपणाल्या मामाकच म्हळ्यार शाहिस्तेखानाक एक लाख शिपाय दिवन धाडलो. तेन्ना सगळ्यांक अशें दिसलें, आतां स्वराज्य काबार जातलें आनी शिवाजीय बी उरचोना.

ह्या कठीण वेळार जिजाबायन सगळीं सुत्रां आपणाल्या हातांत घेतलीं आनी मोठ्या शाणेपणान कारभार चलयलो. कसलोय उपाय करून आतां पन्हाळगडावेल्यान भायर येवपाकच जाय अशें शिवाजी महाराजांनी थरयलें. पूण तें कशें शक्य आसलें? सिद्दी जौहारान सकयल किल्ल्याभोंवतणी कडक बंदोबस्त दवरिल्लो. सान पारव्याक लेगीत येवप आनी वचप कठीण आसलें. तेन्ना महाराजांनी एक युक्ती काडली.

सिद्दी जौहाराकडेन एकवट करपाखातीर एक मनीस धाडून 'बादशहा जर गुन्यांव भोगशिता तर आपूण सामको शरण येवपाक तयार आसां,' अशें कळयलें.

'शिवाजीन भोगसणें मागलां?' ही खबर जौहारच्या शिपायांमदीं वाऱ्याभशेन पातळ्ळी. शिपायांक खूप खोस भोगली. ते खावपा-जेवपाक दंग जाले. वेटाळो ढील पडलो. महाराजांक हेंच जाय आसलें.

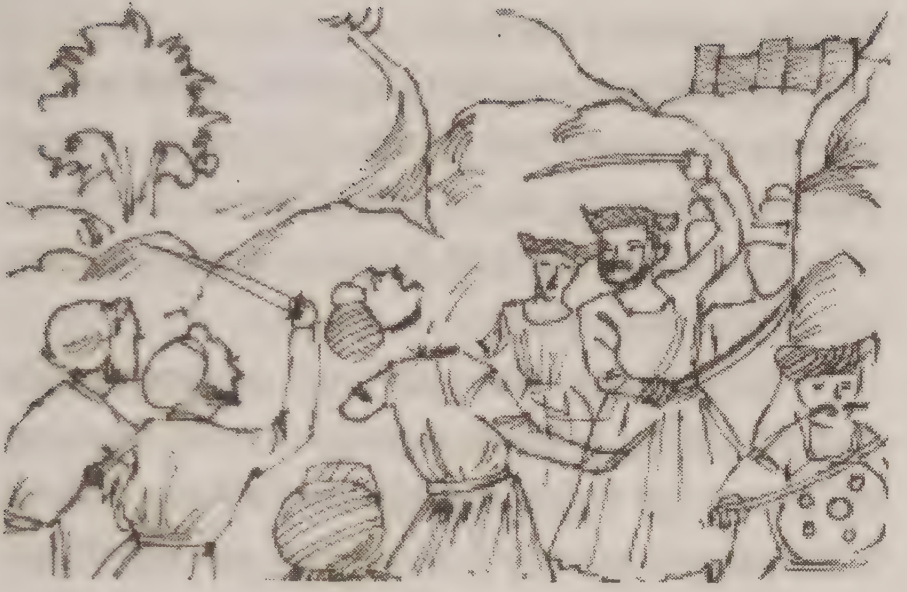
रार्तीकडेन चारीवाटांनी भिण्ण काळोख आसलो. कुपांत गडगडो जातालो. जोगलावतालें, पावस घोग्यांनी वोततालो. अशा वेळार आठशें वेंचीक शिपायांसयत महाराज चोरदारान किल्ल्याभायर आयले आनी विशाळगडाचे दिकेन चलपाक लागले. आपूण वतां म्हणपाची खबर दुस्मानाक मेळ्ळी जाल्यार केदो व्हडलो आकांत जातलो हाची

शिवाजीच्या शिपायांक सामकी समजण आसली. ते खातीर ते दरेक पावल सामकें जोखून घालताले. माय भवानीचे कुरपेन ताणीं शिपायांचो वेटाळो बरे भशेन हुंपलो.

शिवाजी महाराज माचूलांत बसून वेताले. माचूल धरपी मनीस नेटान धांवताले. इतल्यान व्हडलें जोगूल पडलें. सगळ्याक झगझगीत उजवाड पडलो. तेन्ना दुस्मानाच्या एका राखणेदाराच्या लक्षांत आयलें. तो धांवत सिद्दी जौहाराकडेन गेलो आनी ताणें शिवाजी धांवून वेता अशें सांगलें. जोगूल आपणाल्या बोडार पडिल्ल्यावरी जौहाराक जालें. पूण तो रोकडोच सावध जालो. आपणालो जावंय सिद्दी मसूद हाका आपोवन हाडून ताणें ताका घोड्यांदळ दिवन शिवाजीची नेटान फाट धरपाक लायली. अशी कठीण वेळ येयत जाल्यार कितें करपाचें हाची मांडणी शिवाजी महाराजाकडेन तयारच आसली. महाराजांनी आपलो रस्तो बदललो. एक रिकामें माचूल ताणीं सांगाताक घेतिल्लें. महाराजांभशेन दिसणारो आनी तसलेच कपडे घातिल्लो शिवा म्हालो तातूंत बसलो. मुखार फाटल्यान थोडेशेच शिपाय आशिल्ले ते माचूल ल्हवू ल्हवूच व्हरपाक लागले. सिद्दी मसूदान हें माचूल धरलें आनी मोठ्ठें काम केल्ल्यावरी नेटान आपल्या मांवामुखार व्हेलें. पूण खरें कितें तें कळटकीच सगळ्यांनी लजेन मानो सकल घाल्यो.

दांत ओंठ खावन सिद्दी मसूदान परतो पाठलाव सुरू केलो. इतले मेरेन पंचवीस मैलांचें अंतर फाटीं घालून महाराज गजापूरच्या खिंडीलागसार पाविल्ले. विशाळगड आतां सामको दिसतालो. मसूदाचे पांच हजार शिपाय सामके नेटान आनी हावेसान फाटल्यान धांवून येताले. त्या वेळार महाराजांलागीं भीमाभशेन शूर सरदार बाजी प्रभू देशपांडे आसले. ते मुखार आयले आनी महाराजांक म्हणूंक लागले, 'महाराज तुमी अर्दी सेना घेवन विशाळगडार पावात. हांव अर्दी सेना घेवन

दुस्मानाक ह्या खिंडीत आडायतां.'

ते भशेन व्यूह रचून बाजी प्रभूचे शिपाय खिंडीत लिपून बसले. मसूदाले शिपाय खिंडीत भितर सरता म्हणसर ते सगळे तांचेर तुटून पडले. खुद्द बाजी प्रभू लेगीत दोनूय हातांनी तलवारी घेवन लडाय करताले आनी आपणाल्या शिपायांक बळगें दिताले. दर्यार ल्हारांर ल्हार येता तशे अदिलशाही शिपाय मुखार येताले. बाजी प्रभूचे शिपाय तांच्यो झपाझप तकल्यो कापताले. बाजी प्रभूक खूप घाय जाल्ले. तांगेल्या सगळ्या आंगांतल्यान रक्ताचे पाट व्हांवताले. तांच्या चडशा शिपायांक मरण आयिल्लें. तरीय ते नेटान झुंजताले. सांज जावपाक आयली. बाजीच्या खांद्यार जिवाक माल जावपी एक घाव बसलो आनी तेन्नाच विशाळगडावयल्यान तोफेचे पांच आवाज आयकूंक आयले. पन्हाळगडाचो वेटाळो फोडून महाराज बरे भशेन आनी सुखरूप विशाळगडार पाविल्ले. बाजी प्रभून कर्तव्य केल्ल्याच्या समादानान जीव सोडलो. ह्या व्हड हुतात्म्याच्या रक्तान पावन जाल्ले हें खिंडीक

तेन्नाच्यान पावनखिड हें नांव मेळ्ळें.

शिवाजी पन्हाळगडावेल्यान धांवून गेलो. महाराज आपणाले राजधानींत पाविल्ल्याची खबर तेन्ना बिजापूरांत पावली. ती खबर आयकतनाच आपणाले तकलेर हजारांनी जोगलां पडिल्ल्यावरीं अदिलशहाक दिसलें. परतें आनी शिवाजीचेर खंयच्याय सरदाराक धाडपाचें साहस ताका जालें ना.

हांगां शाहिस्तेखानाच्या रूपान शिवाजी महाराजांमुखार मोठेंच संकट उबें राविल्लें. आपणाल्या सगळ्यांत व्हड अशे सेनेक घेवन शाहिस्तेखानान पुणे शारांतच राबितो केल्लो. तितलेंच न्हय तर खुद्द शिवाजी महाराजान भुरगेपणांतले दीस काडिल्ल्या लाल महालांत ताणें आपणालें बिराड दवरिल्लें. महाराजांनी ताचो कांटो काडपाची येवजण सोदून काडली.

मुस्लिमांचो रमजान म्हयनो आसलो. ह्या म्हयन्यांत हे लोक दिसाचे उपास करतात. ते पासत ते रातीचे चड जेवतात आनी सुस्त न्हिदतात. ह्याच दिसांनी औरंगजेब राज्यार आयिल्ल्याचो वाडदीस आसलो. देखून त्या निमतान मोगल शिपायांनी तो दीस व्हडल्या दबाज्यान मनवपाचो थारायलो. तातूंत मोटे जेवणावळीची येवजण आशिल्लीच.

महाराजांनी घुरी घालपाखातीर हीच रात वेंचिल्ली. दोन हजार शिपायांक घेवन ते राजगडावेल्यान सकल देंवले आनी पुण्यालागसरच्या जाग्यार दोन मैलांचेर कोणाकूच कळनासतना रावले. थंयच्यान सान सान टोळयो करून वेगवेगळ्या जाग्यांनी धाडल्यो. बाबाजी देशपांडे एक टोळयेक घेवन सरळ मोगलांच्या गोटांत भितर गेले. फाटोफाट शिवाजी महाराज तसलीच एक टोळी घेवन पुण्यांत पावले. गोटाच्या राखणेदारांनी जेन्ना तांकां हटकीलें आनी तुमी कोण म्हूण विचारलें तेन्ना ताणीं थांबनासतना रोकडेंच उत्तर दिलें, 'हुकूमाप्रमाण आमगेल्यो दोनूय

टोळयो राखणे र गेल्ल्यो. आढची ढाळी सोंढली. आढी आढच्या बिराडार वेतात.’ अशे तरेन आडखळ नासतना चलत उलयत आनी राखणेदारांक ढाटल्यान सोडून दोनूय टोळयो लाल महालासरीं आयल्यो. महाराजांक ते जागेचो सगळो ठावठिकाणो खबर आसलो. ढाटले वटेन वचून ते ढयलीं रांदचे कुडींत भितर सरले आनी थंयच्या सगळ्यांक जिवे मारून उडयले. मागीर शाहिस्तेखानाले न्हिदचेले कुडींत भितर सरले तेन्ना ँक वणट ढोडची ढडली. ताच्या आवाजान खानालो ँक कामदार जागो जालो आनी ताणें धांवत वचून कितेंतरी बोवाळ आशिल्ल्याची खानाक जाणविकाय दिली. खान गाढ न्हिदेंत आसलो, ‘आरे भित्र्या, उंदीर गडबड करतात आसतले’, अशें सांगून खानान ताका ताढयलो आनी कूस ढरतून तो ढरत न्हिदलो.

महाराजांचे शिढाय आतां सगळ्या कुडींत ढाविल्ले.

कापाकापीक सुरवात जाल्ली. प्रतिकार जावंक लागलो. तलवारींचो खणखणाट, बोबाट्यो, किंळच्यो सगळो बोवाळ जालो. बेगमानी शाहिस्तेखानाक पडड्याच्या फाटल्यान लिपोवपाचो यत्न केलो. तितल्यान महाराज ताचे फाटल्यान धांवले आनी ताचेर तलवारीचो घाव घालो. तो खानाक निसटतो लागलो आनी ताचीं तीन बोटां कापलीं.

खानान जनेलांतल्यान भायर उडी मारली म्हूण तो वांचलो. आतां कितें तरी घडटा हाची खूप जाणांक कल्पना आयली. चडशे मोंगल शिपाय तांबड्या महालाभोंवतणी एकठांय जाले. हे वटेन तेवटेन एकूच बोवाळ जालो. मोंगल अधिकारी मोठ्यान आड्डपाक लागले, 'दुस्मान आयला घरांत. दुस्मानाक मारात.' त्या बोवाळांत महाराजय आपणाल्या शिपायांसयत तशेच आड्डत तांबड्या महालाभायर सरले आनी छावणींतल्यान भायर गेले. थंय तांचेखातीर घोडे तयारूच आसले, तांचेर बसून ते केन्नाच सिंहगडाचेर पावले.

ह्या प्रसंगावेल्यान शिवाजी हो औरंगजेब बादशाह म्हणटा तसो 'दोंगरांतलो हुंदीर' नासून ताचेकडेन कितें तरी अद्भूत शक्त आसा म्हणपाचें शिवाजी महाराजांच्या सगळ्या दुस्मानाक दिसपाक लागलें. औरंगजेब शाहिस्तेखानाचेर इतलो बेजार जालो, ताचें तोंड पळय नासतना ताणें ताका ख्यास्त म्हूण पयस बंगाल प्रातांत धाडलो.

इतल्या सगळ्या दुस्मानांक तोंड दिवपाक आनी स्वराज्याची राखण आनी पोसवण करपाक जाय तितलें सैन्य आनी आरमार उबें करपाक महाराजांक पयशांची चणचण जाणवपाक लागली. येद्या व्हडल्या कामाक फावोशें धन खंय बरें मेळटलें? ह्या देशाचें खूब धन औरंगजेबान चोरिल्लें आनी ताच्या भरंवशाचेर तो मजा मारतालो. महाराजांनी तेंच धन लुटपाचें थारायलें. त्या काळांत सुरत शाराक लोक कुबेराली राजधानी म्हणटाले. महाराजांनी सूरत शाराचेर घुरी घाली आनी

स्वराज्याखातीर धनाचे व्हडले व्हडले पोटले थंयच्यान लुटून हाडले.

आतां औरंगजेबाक शिवाजीची उपेक्षा करप शक्य नासलें. तो सामको तापलो. पूण शिवाजी फाटल्यान सोम्या-गोम्याक धाडून कांय एक उपेग ना हेंय ताका कळ्ळें. दोंगरी उंदराचीं नाकटां कितलीं धारेचीं आसतात हें ताका समजलें. ताका लागून ह्या शींवरी मनुष्याक धरपाक शीवाजीच आखणी करपाची ताणें थारायलें. ताणें मिर्जा राजा जयसिंहाची निवड केली. जयसिंह हो रणशूर आसलो, एक कुशळ सेनापती आसलो आनी राजनितीकूय बुदवंत आसलो. असल्या मनुष्याक देशाभायल्यान घुरी घालपाक आयिल्ल्यांचो सेवक जावप हें आमच्या देशाचें एक व्हडले दुर्भाग्य आसलें. औरंगजेबाच्या व्हडल्या सैन्याक घेवन जयसिंह दक्षिणेंत आयलो. ताणें बिजापूरच्या अदिलशाहाक आपणाले वटेन मेळोवन घेतलो. स्वराज्यावयल्या घुरयांक सुरवात जाली. म्हत्वाच्या किल्ल्यांक जयसिंहान वेटाळे घाले. शिवाजी महाराजांनी जयसिंहाक

चीट बरयली आनी आपणालो एकवट करपाचो निश्चेव कळयलो. इतलेंच न्हय तर ताणीं मिर्जा राजांची प्रत्यक्षांत भेट घेतली आनी आपूण एके निष्ठेन दिल्ली-पतीची सेवा करपाक राजी आशिल्ल्याचे ताणीं ताका सांगलें.

सह्याद्रीच्या दोंगरामाथ्यार मेकळेपणान वावुरपी तो एक शींव आसलो. तो दिल्लीच्या बादशाहामुखार कसो नमलो काय? सगळे अजापले. हातूंत कितेंय तरी गूड आसा अशें खूप जाणांच्या मनांत येवन गेलें. बादशाहाची सेवा करपाच्या निमतान दिल्लीक वचचें आनी फावो तो वेळ पळोवन मोंगल साम्राज्याच्या मुळांचेर घाय घालचो अशी शिवाजी महाराजांची येवजण आसपाची शक्यताय दिसता. आयजपासून ताणीं जितलींय शौर्याचीं कामां केल्लीं त्या परसूय हें सगळ्यांत चड भंयाचें आसलें. थारायिल्ले भशेन आपणालो पूत संभाजीक घेवन महाराज

औरंगजेब बादशाहाचे भेटीक भायर सरले. स्वराज्यांत सगळ्यांक महाराजाचे राखणेची चिंता दिसपाक लागली. वाटेर शारांशारांनी सगळ्या हिंदूनी तांकां व्हडलो येवकार दिलो. तांचे मुखार आदरान मान बागयली. औरंगजेबाक मेळपाक महाराज आगऱ्याक पावले. पूण औरंगजेब कांय कमीचो नाशिल्लो. ताणें महाराजांक लागीं येवपाक दिलेंच ना. दरबारांत लेगीत ताणें तांकां पयस उबे केले. महाराजांच्यो सगळ्यो येवजणी इबाडून तांचेर निर्शेवणी येवपाची जाली. औरंगजेबान तांचो हरतरेन अपमान केलो. युवराजांच्या मानान महाराजांक सगळेकडेन वागयतले हें जयसिंहान दिल्लें उतर औरंगजेबान पाळूंक ना ह्या सगळ्यांचो तांकां राग आयलो आनी भरिल्ल्या दरबारांतल्यान औरंगजेबाचो अपमान करून ते आपणाल्या बिराडार वचपाक गेले.

आतां महाराज व्हडल्या संकश्टांत सांपडिल्ले. आपणाल्या घरा आयतोच चलून आयिल्ल्या दुस्मानाक परतून धाडपा इतलो औरंगजेब अपुरबुद्द नासलो. ताणें रोखडेंच महाराजांच्या बिराडाचेर पारो बसयलो हानी तांकां जिवेशीं मारपाची येवजण आखली.

त्या भिरांकूळ संकश्टांनी भरिल्ले परिस्थितींतूय शिवाजी महाराज कशेच भिले नांत. कठीण प्रसंगावेळार तांचें धैर्य सदांच वाडटालें आनी तांची बुदवंतकाय आनीकूय चकचकताली. अकस्मात ते दुयेंत जाले आनी तांगेलें दुयेंस रोकडेंच वाडत गेलें. आपणाल्या शिपायांक हांगची हवा मानवना, तेन्ना तांकां परत मायदेसांत वचपाक दिवचें अशें अर्जीपत्र महाराजांनी औरंगजेबाक धाडलें. औरंगजेबान हे खातीर मोठे खोशयेन हय म्हळें. आपणालें दुयेंस बेगीन बरें जावंचें हे खातीर महाराजांनी साधूसंतांक आनीक फकीरांक मिठाई वांटपाक सुरवात केली. शारांतल्या मोठ्यामोठ्यांकय महाराजांनी अहेर धाडले. औरंगजेबान ह्या सगळ्यांक मान्यताय दिली. बुदवंताचो राजा आशिल्ल्या औरंगजेबाक हातूंत कांयच

दुबाव घेवपासारकें दिसलें ना. खूप वैद्य जाले, हकीम जाले पूण महाराजांक कांयच गूण पडलो ना. तांचो मरपाचो वेळ लागीं आयलो. आदल्या दिसा तांचो जोर इतलो वाडलो, ते बेशुध्द जाले.

सदांभशेन मिठायेचे पेटारे धाडीतच आशिल्ले. त्या दिसा एका पेटाऱ्यांत महाराज बसले आनी दुसऱ्यांत संभाजीक बसयलो. महाराजांच्या सेवकांनी रोकडीच धाकर्णीं बरेतरेन लायलीं आनी कामेऱ्यांनी पेटारे उबारले. राखणेवेले शिपाय पयलीं पयलीं पेटाऱ्यांची तपासणी बारकायेन करताले. मागीर, ती मिठाईच आसता अशी खात्री मेळटकच पळयनासतनाच ते पेटारे फुडें सोडटाले. त्या दिसा राखणेदारांचो मुखेल पोलादखानानूय पेटाऱ्याची तपासणी केली. सुदैवान महाराज आनी संभाजी ज्या पेटाऱ्यांत आसले तेच पेटारे ताणें उगडून पळयले नांत. आवय जगदंबेची कृपानंदर आनी पोलादखानाली आळसाय ह्या

दोगांच्या मेळान, त्या कडक पाऱ्यांतल्यान महाराज आपल्या अपुरबायेच्या पुतासयत बरेभशेन भायर सुटले.

महाराज पेटाऱ्यांत बसतकच तांगेलो सामको लागींचो सेवक हिरोजी फर्जदानान तांचेभशेन कपडे घाले आनी तो महाराजांच्या हातरूणांचेर न्हिदलो. ताणें महाराजांची मुदी बोटाक घाल्ली. आनी तो हात मुद्दामच हातरूणां भायर दवरिल्लो. सगळ्या आंगार ताणें शाल पांगरून घेतिल्ली. तोंडावेल्यान सामको सादो दिसपी, पिरायेन ल्हान मदारी मेहतर सदांभशेन 'महाराजांचे' पांय दाबूंक बशिल्लो. पोलादखान मदीं मदीं भितर पळयत आसलो आनी महाराजांच्या जिवाक आतां कशें दिसता हाची खबर घेतालो. चोवीस तास जातकच हिरोजी उठलो. ताणें हातरूणांचेर उशीं-लोडां लावन, तांचेर शाल पांगरून दवरली. आपणाले सदांचे कपडे घालून तो भायर आयलो आनी ल्हवू आवाजांत ताणें राखणेदारांक सांगलें, 'उपकार करून आवाज करूं नाकात. महाराजांच्या जिवाक चड बरें ना. आतांच तांकां दोळो लागला. हांव वखद घेवन येतां.' अशें सांगून तो भायर सरलो. आनी ताचे फाटोफाट मदारीय बी उठून गेलो. खरें म्हळ्यार दोगांयनी त्या जाग्याचो निमणो निरोप घेतिल्लो. भितर हातरूणांचेर उशीं न्हिदिल्लीं आनी भायर उगड्यो तलवारी हातांत घेतिल्ले शिपाय राखण करताले.

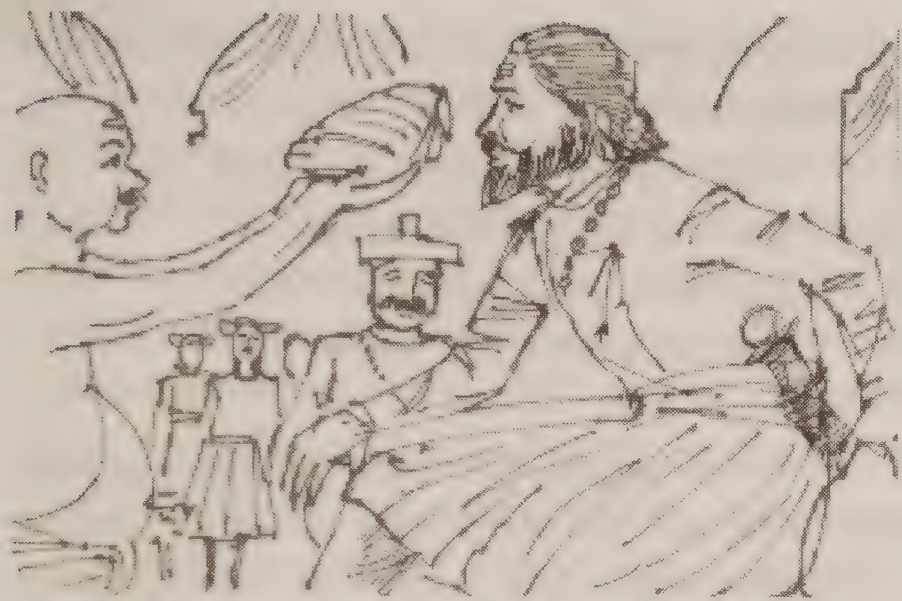
दीस बरोच वयर आयलो. औरंगजेबान आयज शिवाजीक जिवेशीं मारपाचें येवजिल्लें. पोलादखान भितर आयलो. सगळेकडेन विचित्र थंडसाण आसली. ताच्या मनांत भिरांकूळ दुबाव आयलो. तो मुखार सरलो. हातरूणांचेर शिवाजी न्हिदला हें पळोवन ताका बरें दिसलें. पूण कुडीची कांयच हालचाल कशी काय जायना? शिवाजी मेलो काय कितें? हातरूणां म्हऱ्यांत वचून ताणें शाल पयस केली. थंय उशीं रचून दवरिल्लीं पळोवन ताका सामको धक्को बसलो. शिवाजी निसटून गेल्लो.

पोलादखानाचे आनी चड करून औरंगजेबाचे मनस्थितीचें वर्णन करप शक्य ना. हजारांनी विंचू नांगी मारतात तेन्ना जाता तशी अवतिकाय तांची जाल्ली. औरंगजेबान ताकतिकेन शिवाजीक सोदपाक आनी धरून हाडपाक आदेश दिले. ते प्रमाण चारय दिकांनी दूत गेले.

हे वटेन 'ते' पेटारे जाय त्या जाग्यार पावतकच महाराज संभाजीसकट भायर सरले आनी थंय तयार दवरिल्ल्या घोड्यांचेर बसून पयलीं थारायिल्ल्या मार्गान वेगान वचपाक भायर सरले. मुखार वतकच ताणीं संन्यासाचो भेस केलो. वाटेर रावपाचे नदरेन समर्थ रामदासाचे मठ तांकां बरे उपेगाक पडले. भगवी कफनी आंगाक घातिल्ले आनी तकलेचो तुळतुळो केल्ले महाराज जेन्ना रायगडाचेर पावले, तेन्ना खिणभर जिजामांय तांकां वळखलीना. आवयस! मरणाच्या तोंडांतल्यान बरेभशेन परत आयिल्ल्या आपणाल्या गुणसंपन्न पुताक पळोवन ते आवयक जी खुशालकाय भोगली, ती खरीच अवर्णणीय!

महाराजांच्या दक्षिणेंतल्या दुस्मानांक जेन्ना तांगेले सुटकेची खबर कळ्ळी तेन्ना ताणीं आपणाल्या कपलार हात मारून घेतलो. महाराजांच्या ह्या थक करून सोडपी कृत्याक लागून देसभर तांचें नांव परजळीत जालें. चोवीस वरां उगडे तलवारींची राखण आसतना निसटप! औरंगजेबासारख्या पाताळयंत्री, नागोवण्या, राजनितीक, कुटीलनितीक हुशार आशिल्ल्याक फटोवप ! तागेलो डाव मोडून उडोवप ! तागेले राजधानींतल्यान निसटप आनी सगळ्याक सोद करता आसतना हजारांनी मैलांचो प्रवास करून बरेभशेन स्वराज्याक येवप हें एक केन्नाच घडूंक नाशिल्लें अशें अजापाचें आनी वाखाणपाचें कृत्य आसलें. असलें धारिष्ट आनी चातुर्य हाचे पयलीं ह्या जगाक कोणेच दाखोवंक ना.

पुरो जायना इतले यत्न करून महाराजांनी तयार केल्लें स्वराज्य सगळ्या हिन्दूंचें प्रेरणा केंद्र जालें. पूण अजून तांचो शस्त्रधारण करून

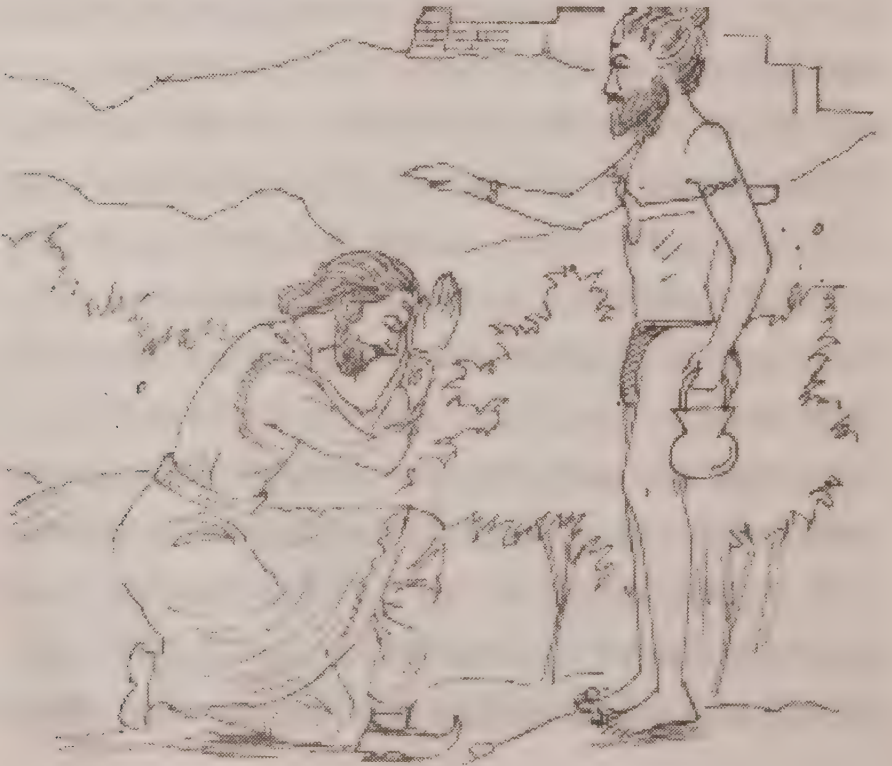

राज्याभिषेक जावंक नासलो. हे खातीर कांय लोक तांकां खरो राजा माननासले. हें उणेपण काशींत रावतल्या गागा भट्ट नांवांच्या एका पंडितान पयस केलें. गागा भट्ट दक्षिणेंत आयले आनी ताणीं इसवी सन 1674 वर्सा म्हळ्यार शके 1596 ज्येष्ठ शुध्द 13 ह्या दिसा महाराजांक विधिवत शिंवासनाचेर अधिष्ठित केले. त्या वेळार महाराजांची पिराय चव्वेचाळीस वर्सांची आसली. मळबाक तेंकतल्या रायगडाचेर ताणीं आपणाली राजधानी वसयली. आवय जिजाबायच्या पांयार तकली दवरून आनी तिगेलो आर्शिवाद घेवन ते रत्नजडीत भांगरा सिंहासनाचेर बसले. गागाभटान तांच्या माथ्यार राजछत्र धरलें आनी तांकां छत्रपति म्हूण घोशीत केले. सवाशिणींनी तांकां ओंवाळ्ळे. साधूसंतांनी तांकां आर्शिवाद दिले. परम खुशालकाय भोगिल्ल्या लोकांनी तांचो जयजयकार केलो. ‘छत्रपति महाराज की जय !’ किल्ल्यां किल्ल्यां वेल्यान खुशालकाय दाखोवपी तोफो गडगडावपाक लागल्यो. अदिलशहान, इंग्लेजांनी आनी बाकीच्या खुबशा जाणांनी महाराजांक स्वतंत्र राजे म्हूण

मान्यताय दिली आनी अहेरूय धाडले. भावना उचंबळून येवन, समर्थ
रामदासांनी सकयले उद्गार काडले,

बुडले सगळे पापी हिन्दूस्थानाक बळगें मेळ्ळें
अभक्तांचो नाश जालो आनंदवन भुंयेर
बळगें जैत यशाचें, पराक्रमान सोडली सीमा
मोख दिली सगळ्यांक, ह्या आनंदवन भुंयेर

शिवाजी महाराजांनी फक्त भायल्या दुस्मानाचेरूच हार घालून
स्वराज्य स्थापनेचें काम केलें, इतलेंच न्हय तर हेर लोकांच्या
बऱ्याखातीरूय सुदारणां केल्यो. ताणीं आपणाले प्रजेक खुशालभरीत
केली. प्रजेक मात लेगीत दुखायिल्लें तांकां खपनासलें. तांगेलें सैन्य

पयसुल्ल्या गांवांनी वचून दुस्मानाचेर हावळ हाडटाले तेन्ना ते शिपायांक स्पष्ट आनी कडक सुचना दिताले. 'वाटेर प्रजेक कोणेंच नाडपाक जायना. शेतांतल्या पिकाक कोणेंच हात लावंक फावना.' आपणाल्यो आज्ञा जे पाळनासले तांकां महाराज खर ख्यास्त भोगयताले. गांवगिऱ्या आनी गरीब शेतकारांचेर मोग करताले. गिरेस्त भाटकारांच्या जुल्मासकल शेतकार कशे भड्डतात तें पळोवन महाराजांचें मन कळवळटालें. ताणीं काम करिनाशिल्ल्यांच्यो जमनी काडून घेवन कसपी शेतकाऱ्यांक दिल्यो.

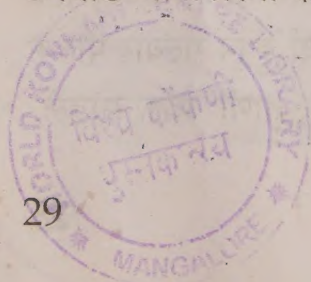
मुगल अस्पृश्यता त्या काळांत आशिल्ली. आपल्याच भावांच्या कपलार भश्टकाराचो शिको मारून तांकां कांय लोकांनी आपल्यापसून पयस केल्लें. पूण महाराजांनी तांकां मोग दिलो. ताणीं अस्पृश्य म्हणटल्यांक आपणाल्या सैन्यांत घेतले, इतलेंच न्हय तर तांकां तांच्या कर्तुबाप्रमाण व्हडल्या पदांचेर आनी अधिकाराचेर नेमले. त्या लोकांनीय बी महाराजांची व्हडा निश्ठेन सेवा केली. स्वराज्य उबारपाच्या कामांत व्हडलो हातभार लायलो, कश्ट काडले आनी वेळ प्रसंगाक आपणालो जिवय दिलो. महाराजांनी आपणाले वागणुकीन सगळ्या हिंदूंक बरो धडो दिलो. आमी सगळीं एकेच आवयचीं भुरगीं, आमी एकामेकांचो द्वेष करूंक फावना, ही शिकवण दिली.

शिक्ख शिक्षण क्षेत्रांत महाराजांनी खूप लक्ष दिलें. लोक म्हत्वाचीं कामां फारशी भाशेंतल्यान करताले. महाराजांनी राज्य व्यवहार कोश तयार करून घेतलो आनी सगळ्या फारशी शब्दांक संस्कृत शब्द रूढ केले.

हिंदू बळजबरीन बाटयिल्ल्या खूप हिंदूंक परत आपल्या मूळ धर्मांत येवपाची इत्सा आसली. पूण हिंदू समाज तांकां येवकार दिनासलो. महाराजांनी ते बाबतींतय एक खर पावल उबारलें आनी बाटिल्ल्यांक शुध्द करून परत हिंदू धर्मांत घेतले. सात दर्या हुंपून गेल्यार पातक लागता, धर्म भश्टता ह्या अर्थहीन समजुतीचेर ताणीं उदक सोडलें.

ताणीं स्वता दर्यावेल्यान आक्रमण केलें आनी खूप जलदूर्ग बांदले. कोणूय भ्रष्ट वागल्यार वा देशद्रोह केल्यार महाराजांक खूप राग येतालो. देशद्रोहांची ते केन्नाच काकूट करिनासले. स्वराज्यांतले नेम पाळूं ना म्हूण ताणीं आपणाल्या भुरग्याक लेगीत ख्यास्त फर्मावपाक फाटी फुडो पळयलो ना. शिवाजी महाराजांच्या रूपान जणू काय न्याय देवता जमनीचेर देंविल्ली. सोयऱ्यांखातीर ना जाल्यार आनी कोणाखातीर ते केन्नाच पक्षपात करिनासले. बरे गूण आशिल्ल्याक आनी तरेकवार विद्या आनी कलेच्या जाणकारांक ते सदांच उर्बा दिताले. तांकां लागून कलाकारांच्या गुणांची आनी पदवेची वाढ जाताली. महाराजांचे सगळे उच्च अधिकारी म्हान गुणांचे आनी योग्यतायेचे आसले. सुवार्थी लोकांक तांगेल्या राज्यांत जागो नासलो. जिणेच्या वेगवेगळ्या क्षेत्रांत ताणीं क्रांती घडोवन हाडली.

अशी ही शिवाजीच्या स्वराज्यप्राप्तीची काणी जितली रोमांचकारी तितलीच प्रेरणा दिवपी आसा. ती वाचतां वाचतां आपोआप शिवाजी महाराजांचो आदर्श आपणाल्या मनांत निर्माण जाता. कित्याक म्हूण आमी इतले प्रभावीत जातात? ते निसुवार्थी मनान देशाखातीर, धर्माखातीर, सगळे तरेच्या संकश्टां सांगाताक पिरायभर झुंजले आनी ताणीं जैत मेळयलें. ताणीं आपणाल्या जिवाचो केन्नाच भंय बाळगिलो ना. जायते पावटी ते मरणाच्या तोंडांत वचून परत आयले. आपणाल्या निमण्या श्वासामेरेन ताणीं स्वदेसाची आनी स्वधर्माची सेवा केली. शके 1602 च्या चैत्र शुध्द पुनवेक म्हळ्यार 3 एप्रिल 1680 ह्या दिसा ते हो संवसार सोडून गेले. तांगेली जीण शेंकड्यांनी वर्सां सगळ्या संवसाराक उजवाड आनी प्रेरणा दीत रावतली.

छत्रपति शिवाजी

H872
H → Dev
VAR D

डॉ. वर्षा कामत

जल्म : मडगांव - गोंय

शिक्षण : एम. ए., पी. एचडी.

व्यवसाय : फाटलीं अठरा वर्सा पी. ई. एस. महाविद्यालय,
फर्मागुडी - फोंडें हांगां इतिहास विशयाच्यो प्राध्यापिका
आनी विभाग मुखेली.

कोंकणी आनी मराठींतल्यान लेखन करता.

“1900 - 1946 मजगतीच्या गोंयच्या

समाजीक-अर्थीक-राजकीय व्यवस्थेचो अभ्यास” ह्या
विशयाचेर डॉक्टरेट लाबल्या.

राष्ट्रीय थरावयल्या परिसंवादांनी वांटो घेतला.

इतिहास संकलन समिती, गोंय हांच्यो वांगडी.